

Wiesław Charczuk

Siedlce

Funkcjonowanie kół PPR przy Więzieniu Mokotów w Warszawie (1946–1948)

Więzienie Warszawa-Mokotów, znajdujące się przy ul. Rakowieckiej 37, zapisało niechlubną kartę w historii Polski lat 1944–1956¹. Pod koniec 1948 r., tuż przed zjednoczeniem partii, we wszystkich kołach PPR działających na terenie więzienia mokatowskiego było skupionych 126 członków². W tym okresie na Rakowieckiej stracono ponad 1000 osób, z czego większość ofiar stanowili członkowie Polskiego Państwa Podziemnego. Plutonem egzekucyjnym dowodził ledwo piśmienny st. sierż. Piotr Śmietański³, który za mord jednego więźnia otrzymywał 1000 zł, gdy w

¹ Więzienie przy ul. Rakowieckiej 37 swoje dzieje wiąże z ukazem carskim wydanym 2 czerwca 1900 r., który ograniczył liczbę zesłań na Syberię i do Kraju Zakaukaskiego, wymuszając budowę nowych więzień na terenie Prywysłańskiego Kraju. Kamień węgielny pod budowę mokatowskiego więzienia położono 9 października 1902 r. Zaprojektowane na 800 osób więzienie otwarto w 1904 r. W okresie międzywojennym było ono zaliczane do kategorii I klasy dla więźniów z ciężkimi wyrokami. Po zajęciu Polski przez Niemców we wrześniu 1939 r., więzienie podlegało kryminalnej policji – Kryminalpolizei „Kripo”. W czasie powstania warszawskiego, na terenie więzienia stacjonowały jednostki SS obrony przeciwlotniczej i lotnictwa. Tragiczne losy w historii więzienia zapisały lata 1944–1956, gdy było zarządzane przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, których zadaniem była eliminacja przeciwników władzy komunistycznej. W jego murach byli przesłuchiwani i torturowani bohaterowie Polski Podziemnej, żołnierze Armii Krajowej, Narodowych Sił Zbrojnych i innych organizacji niepodległościowych. Na terenie więzienia zostali zamordowani przez komunistów, m.in. Hieronim Dekutowski, August Emil Fiedorf, Kazimierz Moczarski czy Witold Pilecki. Szerzej patrz: *Więzienie Mokatowskie*, http://www.geotekst.pl/artykuly/historia/wiezienie_mokatowskie; M. Szejnert, *Śród żywych duchów*, Kraków 2012.

² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), sygn. IPN BU 1572/3271. Protokół z zebrania egzekutywy kół PPR przy Więzieniu-Warszawa Mokotów, dn. 22 listopada 1948 r., k. 207.

³ St. sierż. Piotr Śmietański – ur. 27 czerwca 1899 r., funkcjonariusz UB zwany „Katem Mokotowa”. Karierę w strukturach UB rozpoczął 17 stycznia 1945 r. w sekcji VII wydziału WUBP w Warszawie na stanowisku wywiadowcy. Od lipca 1945 r. pracował na stanowisku referenta w sekcji specjalnej. Od 1 stycznia 1946 r. jako oddziałowy, a od lutego 1946 r. jako wywiadowca sekcji 1 (realizacja) wydziału IV A

tym czasie miesięczna pensja nauczycielska wynosiła 600 zł⁴. W omawianym okresie w Mokotowskim więzieniu funkcjonowały 4 koła PPR, skupiające ok. 75 członków⁵, z których na zebrania przychodziło 30 członków – 40%). Najbardziej ponurą sławą zapisał się pawilon X, który podlegał od 29 czerwca 1947 r. Departamentowi Śledczemu MBP, kierowanemu przez Józefa Różańskiego⁶.

Pierwszym naczelnikiem więzienia był R. Pietruszewski, trzecim Franciszek Gabara⁷, zaś czwartym – Alojzy Grabicki⁸, zastępcą naczelnika od 24 września 1946 r. był por. Ryszard Mońko⁹, który

(śledczy); od 3 sierpnia 1946 r. był agentem zaopatrzenia w wydziale gospodarczym. Od 1 lutego 1947 r. dowódca plutonu egzekucyjnego (jednoosobowego). Osobiście uśmiercał ofiary strzałem w tył głowy. Od 1 września 1948 r. do 1950 r. pracował jako oficer do zleceń w wydziale ogólnym WUBP w Warszawie. Zmarł na gruźlicę w lutym 1950 r., vide: J. Pawłowicz, *Rotmistrz Witold Pilecki 1901–1948*, Warszawa 2009.

⁴ T. M. Płużański, *Osądzmy katów z Mokotowa*, „Bibula-pismo niezależne”, www.bibula.com/?p=32252

⁵ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3271, Protokoły z zebrań kół PPR, działających przy Więzieniu Mokotów 1947–1948.

⁶ *Śladami zbrodni. Przewodnik po miejscach represji komunistycznych lat 1944–1956*, red. nauk. T. Łabuszewski 2012, s. 261.

⁷ Franciszek Gabara – naczelnik więzienia w Warszawie Mokotów do 26 maja 1946 r. Po nim funkcję naczelnika objął Alojzy Grabicki. Patrz: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956. Kadra kierownicza*, red. nauk. K. Szwagrzyk, t. I, Warszawa 2005, s. 532.

⁸ Kpt./mjr Alojzy Grabicki – ur. w Łodzi; związany z ruchem komunistycznym, pracował jako tkacz. W 1945 r. ukończył miesięczny kurs więziennictwa w Łodzi. Pracował w więzieniach w Płocku i Białymstoku. Od 17 kwietnia 1947 r. do 1 marca 1954 r. był naczelnikiem więzienia Warszawa-Mokotów. Zmarł w 1990 r. Jest odpowiedzialny za zbrodnie i pochówki polskich patriotów na tzw. Łączce. Znany jest z powiedzenia, że po takich zbrodniarzach ziemia musi być zrównana. J. Topyło, *Departament X MBP w latach 1949–1954. Rekonesans badawczy: geneza-struktura organizacyjna-metody pracy*, www.glaukopis.gross.pl; *O miejscach pochówków ofiar komunizmu w Polsce z Krzysztofem Szwagrzykiem rozmawia Barbara Polak*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 7, 2003, s. 8; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956. Kadra kierownicza*, red. nauk. K. Szwagrzyk, t. I, Warszawa 2005, s. 289, 427, 456.

⁹ Kpt. Ryszard Mońko – zastępca naczelnika więzienia Warszawa Mokotów, jeden z żyjących „bestii” komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. Obecnie z rodziną przez nikogo nie niepokoiony mieszka w Hrubieszowie. Jego podpis widnieje na wyroku śmierci rotmistrza Witolda Pileckiego, 25 maja 1948 r. Z zawodu technik rolniczy i mechanik. Do służby więziennej trafił po miesięcznym kursie w Łodzi. Pracował w więziennictwie w Białymstoku, potem od stycznia 1948 r. w Warszawie Mokotów jako funkcjonariusz do spraw polityczno-wychowawczych. Od 1 lutego 1952 r. do 1953 r. pracował na stanowisku naczelnika więzienia w Goleniowie woj. szczecińskie. Do 1962 r. był naczelnikiem więzienia w Częstochowie, na podstawie: polska.newsweek.pl/piesn-o-zolnierzach-wykletych,101998,1,1.html; T. M. Płużański, *Bestie. O ludziach którzy w czasach PRL mordowali polskich patriotów*, Warszawa 2012; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944–1956. Kadra kierownicza*, red. nauk. K. Szwagrzyk, t. I, Warszawa 2005, s. 518.

odpowiadał za pracę działu polityczno-wychowawczego. W pierwszych miesiącach wprowadzania władzy komunistycznej brak społecznego poparcia dla nowej władzy osadzonej na sile Armii Czerwonej i protektoracie Kremla sprawił, że pracownicy więzienia niezbyt przychylnie odnosili się do swoich zwierzchników. Z raportu Komisji Kontroli PPR wynika, że część personelu więziennictwa była nieprzychylnie ustosunkowana do komunistów. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywano w źle działającej organizacji partyjnej, dochodziło do tego że, „na zwyżkach” – działaniach podejmowanych przez funkcjonariuszy w celu podniesienia jakości pracy były propagowane hasła antykomunistyczne. Z raportu wynika, że komórka PPR była słaba, nie alarmowała gremium partyjnego o tym, że pojawiają się nastroje antykomunistyczne wśród służby wartowniczej, że nie ma komu usunąć hasel szkalujących partię¹⁰.

Zastępca naczelnika więzienia wyraził negatywną opinię o pracy egzekutywy PPR, w tym o kampanii zwiększenia szeregów partyjnych. W trakcie dyskusji nad referatem poświęconym antysemityzmowi, jeden z pracowników więzienia Szczudlak, powiedział: „dawniej do 1939 r. obrońców uciśnionych wsadzano do więzień jako komunistów, a teraz nazywa się ich reakcjonistami”¹¹. Podobnie krytyce poddano postawę Komitetu Dzielnicowego PPR Mokotów. Jego rola sprowadzała się jedynie do przysyłania referenta, który często wygłaszał referaty niezwiązane z problemami pracowników więziennictwa. Komitet Partyjny Dzielnicy uważał, że Departament Więziennictwa MBP został obsadzony ludźmi, którzy głoszą wrogie poglądy, niezgodne z linią partii. Stąd też przyjął rolę obrońcy: „Departament chce wprowadzić swój rygor i dlatego dąży do tego ażeby komórka odbywała się w więzieniu i z-ca nac. do spraw polit.-wych. Chmielewski robi robotę Departamentu. My do tego nie dopuścimy. My Was dalej będziemy bronić na dzielnicy”¹². R. Mońko stwierdził, że stanowisko zajęte przez Komitet Dzielnicowy, nie jest zgodne z linią partii. Dualizm w PPR przyczynił się do rozbicia partii, czego skutkiem są antypaństwowe napisy, grypsowanie, brak dyscypliny i demoralizacja wśród strażników więziennych. Negatywnymi cechami wśród członków partii były nieróbstwo i nadużywanie alkoholu, np. sekretarz koła PPR Załoga został oskarżony o przywłaszczenie pieniędzy, syn jego został aresztowany za grypsowanie z osadzonymi, zaś członek egzekutywy Dłużniewski został zanotowany jako notoryczny pijak¹³.

¹⁰ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3271, Pismo do Komisji Kontroli PPR, dn. 16 listopada 1946 r., k. 3.

¹¹ Ibidem, k. 4.

¹² Ibidem, k. 5.

¹³ Ibidem.

W 1945 r. została powołana Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, której uprawnienia w 1947 r. zostały znacznie rozszerzone¹⁴. Na zebraniach kół PPR w więzieniu mokotowskim podejmowano również temat batalii komunistów o upaństwowienie rynku, która przeszła do historii jako „bitwa o handel”¹⁵. Na jednym ze spotkań podjęto dyskusję nad referatem „Walka ze spekulacją”. Wyjaśniano w jaki sposób można sprawdzić, czy każdy towar posiada cenę?, na co należy zwracać uwagę przy wejściu do sklepu? Ponadto jeden z uczestników zebrania zadał pytanie: „Czy kupiec może odmówić sprzedaży towaru?”. Jeden z uczestników stwierdził, że nie może odmówić, gdyż tym samym popełniłby przestępstwo¹⁶. Na zakończenie zebrania Marcei Kamiński jeszcze raz uczulił zebranych, aby członkowie partii nie płacili więcej za artykuły spożywcze i przemysłowe niż jest w cenniku, gdyż tym sposobem pomagają spekulantom. Na kanwie tego wyjaśnienia, jeden z uczestników zadał pytanie, dlaczego nowo przyjęci strażnicy do pracy w więzieniu płacą za gazetę „Głos Ludu”, ale jej nie otrzymują. Sprawę miał wyjaśnić funkcjonariusz Błaszczyk, który powiedział, że przedstawi listę osób prenumerujących gazetę¹⁷.

W dniach 22-25 sierpnia 1947 r. odbywały się zebrania Egzekutywy kół PPR działających na terenie Więzienia Warszawa Mokotów, pod przewodnictwem delegata Komitetu PPR przy MBP Leona Rubinsztajna¹⁸. Egzekutywa spotkała się w sprawie podję-

¹⁴ Szerzej patrz: P. Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945-1954. Studium historyczno-prawne*, Białystok 2002; D. Jarosz, T. Wolsza, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (1945-1954)*, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu—Instytutu Pamięci Narodowej” 1993, t. 36.

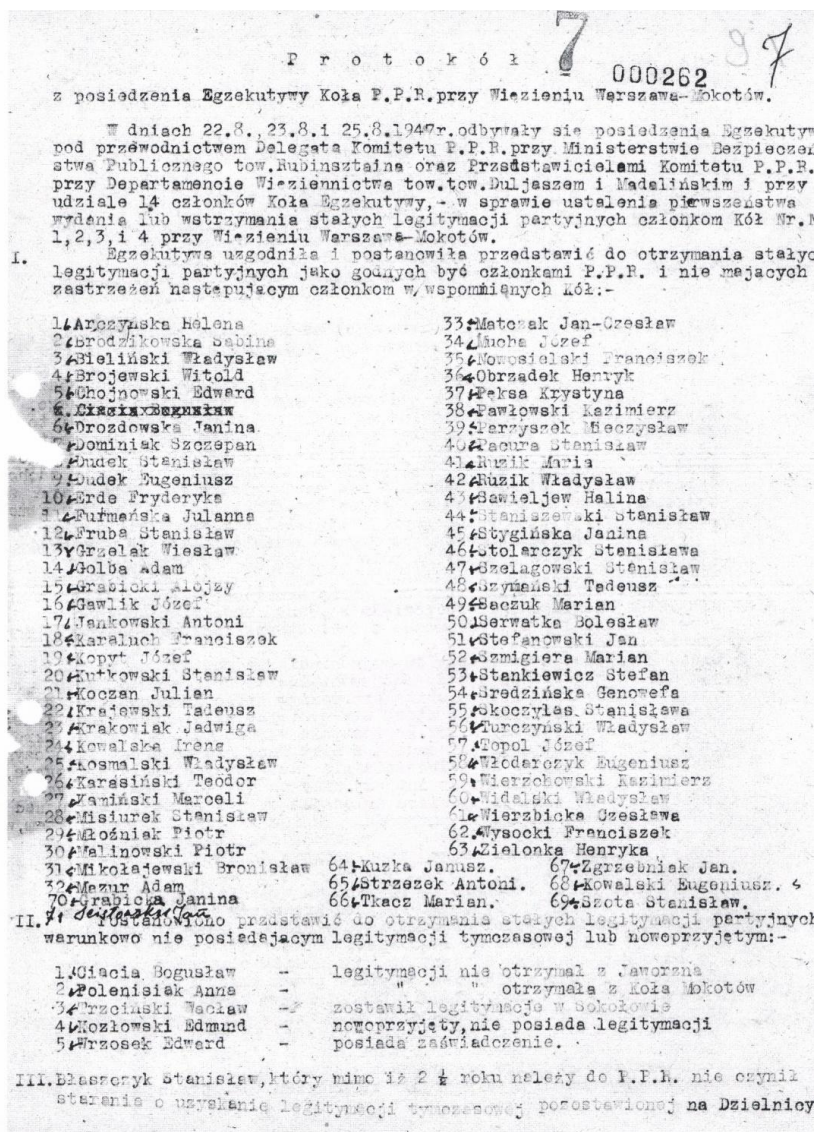
¹⁵ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1944-1948*, Poznań 1990, s. 324; szerzej na temat „bitwy o handel” pisze: J. Kaliński, *Bitwa o handel—założenia, dyskusje rezultaty*, [w:] *Polska Ludowa 1944-1950. Przemiany społeczne*, Wrocław 1974.

¹⁶ AIPN, sygn. IPN BU 1572/3271, Protokół z zebrania Koła PPR Nr 1 więzienia w Mokotowie, dn. 4 sierpnia 1947 r., k. 7.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Leon Rubinsztein (również: *Rubinsztajn*; ur. 28 II 1912 r. w Tomaszowie Mazowieckim, zm. 16 IX 1961 r. w Warszawie) – działacz KPP, PPR i PZPR, funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa; pełniący obowiązki dyrektora Departamentu II MBP w latach 1945–1947; dyrektor Departamentu II MBP w latach 1951–1955. W 1955 r. odszedł z resortu bezpieczeństwa obejmując stanowisko podsekretarza stanu w resorcie motoryzacji (1955–1956), następnie przemysłu maszynowego (1956–1957) i przemysłu ciężkiego (1957–1961). Szerzej patrz: T. Młodawa, *Ludzie władzy*, Warszawa 1991; M. Piotrowski, *Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944-1978 – Centrala*, Lublin 2000, s. 381.

cia decyzji komu wręczyć legitymację partyjną. W sumie postanowiono nadać legitymacje na stałe 71 członkom partii¹⁹.

Źródło: AIPN BU, sygn. 1572/3721, MBP, Koła PPR nr 1-4 przy Więzieniu Mokotów w Warszawie-działalność w okresie sierpień 1947-grudzień 1948, k. 9.

¹⁹ AIPN BU, sygn. 1572/3271, Protokół z posiedzenia Egzekutywy Koła PPR przy Więzieniu Warszawa Mokotów, k. 9.

Ponadto Egzekutywa postanowiła odebrać lub wstrzymać wydanie legitymacji osobom, które według ówczesnej miary moralności państwa „ludowego” naraziły się różnymi czynami na niegodną postawę członka partii. Najczęściej takim przewinieniem na terenie więzienia Mokotów było pijaństwo wśród strażników, utrzymywanie kontaktów z zatrzymanymi. Ponadto za poważne wykroczenie dla pracowników więzienia uważana była kradzież mąki z piekarni, utrzymywanie kontaktów towarzyskich z kobietami lub mężczyznami (przyszłymi kandydatami na żony i mężów), zatrzymanymi za działalność antykomunistyczną, dostarczanie grypsów. Dla przykładu z takiego przewinienia musiał się tłumaczyć członek partii Ireneusz Olszówka, któremu wstrzymano legitymację na okres jednego miesiąca²⁰. Często surowym karom partyjnym poddawano przypadki kradzieży mienia więźniów przez służbę więzienną. Za taki czyn Czesław Osipowicz został ukarany 3-miesięcznym pozbawieniem legitymacji partyjnej z możliwością wykluczenia z partii, podobnie Ireneusz Grzelak, który kontaktował się z rodziną więźnia²¹. Egzekutywa miała rozstrzygnąć o losie partyjnym pracowników, którzy dopuścili się przemycania alkoholu na teren więzienia i częstowania więźniów-krawców, przynoszenia paczek za opłatą lub spania na służbie. Za takie czyny Egzekutywa zabierała legitymację partyjną na okres 3 miesięcy z możliwością wydalenia danej osoby z szeregów partii. W sumie podobne zarzuty, które zostały rozpatrzone przez Egzekutywę, usłyszały 22 osoby²². Następne zebranie Egzekutywy odbyło się w listopadzie 1948 r. Podobnie jak wcześniej tematem posiedzenia była dyscyplina wśród pracowników więzienia, a z tym było nie najlepiej. Częstym przewinieniem była kradzież mienia na terenie więzienia, pieniędzy przez osoby mające dostęp do nich, które wpływały do więźniów, pijaństwo na służbie, nieuzasadnione użycie broni palnej, pomoc osobom osadzonym, czy publiczne wieszanie na terenie więzienia symboli religijnych. Za te czyny karano naganą z ostrzeżeniem lub wyrzuceniem z partii i pracy. Dla przykładu niejaki Cholewa został usunięty z partii za kradzież żarówek i nadużywanie alkoholu w miejscu pracy na terenie zakładu karnego²³.

Z analizy protokółów zebrań wynika, że często poruszonym tematem była dyscyplina pracy. Przedstawiciel wartowników na ze-

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, k. 8.

²² Obliczenia Autora na podstawie Protokołu z posiedzenia Egzekutywy Koła PPR przy Więzieniu Warszawa Mokotów w dniach 22-25 sierpnia 1947 r.

²³ AIPN BU, sygn. 1572/3721, Protokół z zebrania egzekutywy Kół PPR przy Więzieniu-Warszawa 1, dn. 22 listopada 1948 r., k. 207.

braniu wspominał, że wartownicy, którzy pełnili służbę na tym odcinku, nie posiadali instrukcji, co do zasad zachowania się wartownika. Stąd jak tłumaczono, często dochodziło do ucieczek aresztowanych²⁴. Częstym źródłem konfliktów były zatargi wartowników z pracownikami garażu i kierowcami, m.in. doszło do konfliktu między kierownikiem garażu Szembergim a wartownikiem Rosińskim, który został przez szoferów rozbrojony i spoliczkowany²⁵. Ponadto Sokolowski, odpowiadający za dyscyplinę w sekcji wartowników, narzekał w swoim sprawozdaniu, że kierowcy odnoszą się do nich wulgarnie, nie słuchają rozkazów wartowników, często stawiają opór. Jeden z kierowców powiedział do pracownika więziennictwa: *bili was w mordę i bić będą*²⁶. Ponadto sekretarz koła Adamczyk poruszył problem niskich wyników w nauce funkcjonariuszy służby więziennej, zwłaszcza wartowniczej, którzy na szkoleniu partyjnym często nie rozumieją tematów poruszanych na szkoleniach ze względu na brak dostatecznego wykształcenia. Tematem poruszonym przez członków koła PPR przy mokotowskim więzieniu na Rakowieckiej był problem współzawodnictwa pracy, zapoczątkowanego przez górnika Wincenego Pstrowskiego²⁷. W tym przypadku propaganda komunistów dotycząca współzawodnictwa pracy, objęła również funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa.

Na wniosek sekretarza koła PPR Władysława Ruzika podjęto uchwałę, że funkcjonariusze więziennictwa włączą się do współzawodnictwa poprzez wyeliminowanie spania w czasie służby na posterunku, spóźniania się do pracy, przychodzenia do pracy w stanie nietrzeźwym, nadmiernego zużywania papieru, wody i elektryczności. Co jest ciekawe rezolucji nie podpisał członek PPS Rojek. Stwierdził, że współzawodnictwo jest możliwe tylko w fabryce, a nie w więzieniu²⁸. Odmowa podpisania rezolucji przez wartowni-

²⁴ Ibidem, Protokół z zebrania koła PPR grupy I z dn. 12 grudnia 1947 r., k. 5.

²⁵ Ibidem.

²⁶ AIPN BU, sygn. 1572/3721, Protokół z zebrania egzekutywy Kół PPR przy Więzieniu-Warszawa 1, dn. 12 grudnia 1947 r., k. 5.

²⁷ Wincenty Pstrowski ur. 1904 r. w Desznie, zm. 1948 r. w Krakowie, górnik, rębacz dołowy. W PRL uznany za wzór przodownika pracy. Od 1928 r. pracował w kopalniach w Polsce, potem w Belgii. Do Polski powrócił w 1946 r., wstąpił w szeregi PPR. W 1947 r. pracując jako rębacz w kopalni „Jadwiga” wystosował list otwarty do górników, wzywający do współzawodnictwa pracy i przekraczania norm. Propaganda komunistyczna ogłosiła go polskim pierwszym przodownikiem pracy. W 1947 r. został odznaczony przez prezydenta Bolesława Bieruta Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Pośmiertnie nadano mu order Budowniczych Polski Ludowej. Szerzej patrz: *Tyle wart człowiek... , J. Aleksandrowicz, E. Stawowy, Lublin 1992, D. Baliszewski, Trzecia strona medalu, Wrocław 2010.*

²⁸ AIPN BU, sygn. 1572/3721, Protokół z obytego ogólnego zebrania PPR i PPS zmiany nr I przy Więzieniu Mokotów z dn. 28 grudnia 1947 r., k. 6.

ka Rojka została publicznie poddana krytyce przez naczelnika więzienia kpt. Alojzego Grabickiego, który poinformował zebranych, że ten postąpił niegodnie jako pracownik MBP. Kolejną rezolucję pracownicy (szoferzy-kierowcy) mokotowskiego więzienia podpisali 6 grudnia 1947 r. Tym razem tematem programowym rezolucji było wyrażenie solidarności z robotnikami Francji. Rezolucję uchwalono na kanwie wydarzeń politycznych jakie rozgrywały się w tym kraju, a mianowicie 18 stycznia 1947 r. do dymisji podał się rząd socjalistów Leona Bluma²⁹. Wyrzucenie komunistów z rządu socjalistów i chadeków było odpowiedzią na zaostrożenie się sytuacji międzynarodowej i określenie się Francji przy boku USA. Stąd też w rezolucji znalazły się słowa, które potępiały postępowanie Bluma i Ramadiera: „Pracownicy Więzienia-Mokotów, na zebraniu poświęconym sytuacji we Francji stwierdzają, że walka klasy robotniczej Francji, która toczy bój z rodzimą reakcją i anglosaskim imperializmem, która toczy bój ze zdrajcami klasy robotniczej w rodzaju Bluma i Ramadiera jest walką całej Demokracji światowej przeciwko wrogom klasowym”³⁰.

Sekretarze zachęcali członków PPR do aktywnego udziału w szkoleniach. Podkreślali, że dzięki szkoleniom pracownicy aparatu bezpieczeństwa mogą uzyskać wiedzę na temat sytuacji politycznej, jaka panuje w Europie i Polsce, oraz że będą bardziej „uodpornieni na wszelkie podszepty wrogów demokracji”. Stąd też zaapelowano o zgłaszanie się osób, które były bardziej „politycznie wyrobione”. Ich zadaniem była opieka nad pracownikami, którzy mieli problemy z czytaniem i pisaniem, tak aby ich nauczyć rozumieć problemy ideologiczne myśli komunistycznej.

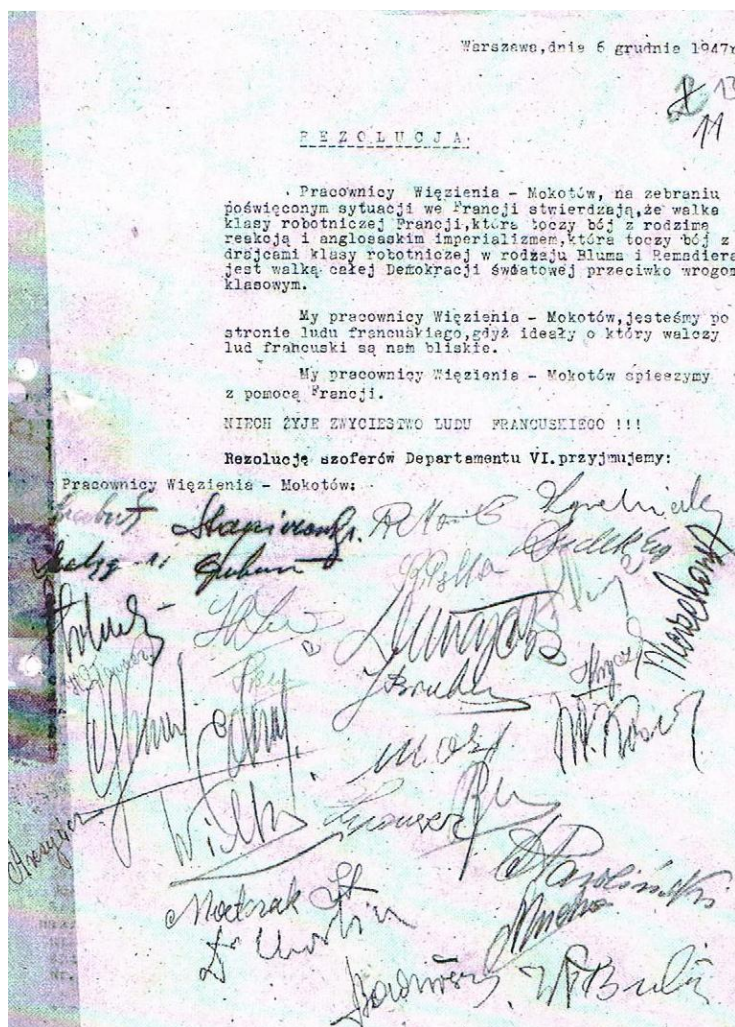
Do aktywu partyjnego prawie z „marszu” byli wybierani zdemobilizowani żołnierze Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW), co było powodem częstych protestów wśród szeregowych członków PPR. Dla przykładu protest wzbudziło przyjęcie żołnierza KBW Michałowskiego, zatrudnionego w więziennictwie. Jako nowo przyjęty członek PPR, został od razu wybrany do aktywu organizacji partyjnej³¹. Po proteście niektórych członków PPR, zastępca naczelnika więzienia por. Ryszard Mońko zaproponował wybór

²⁹ *Historia polityczna świata XX wieku. Tom II 1945-2000*, pod red. M. Bankowicza, Kraków 2004, s. 36; Następnie powierzono stworzenie nowego rządu socjaliście Paulowi Ramadier, który z koalicji wyrzucił 4 maja 1947 r. komunistów.

³⁰ AIPN BU, sygn. 1572/3271, MBP, Koła PPR nr 1-4 przy więzieniu Mokotów w Warszawie. Działalność. Protokoły 1946-1948. Rezolucja, Warszawa, dn. 6 grudnia 1947 r., k. 13.

³¹ *Ibidem*, Protokół z odbytego zebrania Koła I PPR przy Więzieniu Mokotów, dn. 11 lutego 1948 r., k. 10.

nowego aktywu, do którego w jawnym głosowaniu weszli: Tadeusz Krajewski, Mieczysław Niewalak i Józef Mrozowski³².

Źródło: AIPN BU, sygn. 1572/3721, MBP, Koła PPR nr 1-4 przy Więzieniu Mokotów w Warszawie-działalność w okresie sierpień 1947-grudzień 1948, k. 13.

³² Ibidem; ppor./por. Józef Mrozowski – pracował w strukturach UB, zastępca naczelnika UBP m. st. Warszawa od 1 listopada 1950 r. do 5 listopada 1951 r.; zastępca naczelnika Wydziału Personalnego od 5 listopada 1951 r. do 25 października 1952 r. patrz: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1944-1956. Kadra kierownicza*, red. nauk. K. Szwarzgryk, t. I, Warszawa 2005, s. 289; 427; 456.

Wiosną 1948 r. zebrania partyjne przebiegały zgodnie z wytyczoną linią partii, która miała przygotować członków PPR do „zjednoczenia” z PPS. Temu zagadnieniu zostało poświęcone zebranie przed świętem 1 maja, które przebiegało pod hasłem zjednoczenia partii robotniczych oraz komunizacji państw: Grecji, Hiszpanii, Włoch i Chin³³.

Poza zwracaniem uwagi na szkolenia polityczno-wychowawcze, naczelnik więzienia sporo uwagi poświęcał sprawom sportu. Na jednym z zebrań, zastępca naczelnika więzienia Ryszard Mońko, zobowiązał Edwarda Chojnowskiego do stworzenia na terenie Więzienia Mokotów drużyny piłkarskiej³⁴.

Zebrania partyjne koła PPR w lipcu i sierpniu 1948 r. przebiegały w duchu zaostrzania się walki partyjnej związanej z konfliktem między przywódcami Komunistycznej Partii Jugosławii a Józefem Stalinem oraz pod wpływem postanowień narady z 22 września 1947 r. odbytej w Szklarskiej Porębie, której celem było zacieśnienie współpracy i wymiana doświadczeń między partiami komunistycznymi Europy³⁵. Na jednym z zebrań sierpniowych koła PPR referat na temat Biura Informacyjnego wygłosiła do zebranych członków Fryderyka Erde³⁶. Następnie treści referatu zostały poddane pod dyskusję, członkom partii tłumaczono przyczyny konfliktu na linii Belgrad-Moskwa. Konflikt jugosłowiańsko-radziecki, który wybuchł w styczniu 1948 r., rzutował na stosunki partyjne w Europie Środkowo-Wschodniej. Przyczyną była zbyt swobodna, niekonsultowana z Moskwą wypowiedź jednego z czołowych przywódców Kominformu Georgi Dymitrowa o koncepcji stworzenia na Bałkanach federacji³⁷. Na spotkaniu w Moskwie 10 lutego 1948 r. Józef Stalin zarzucił Józefowi Broz-Tito i Georgi Dymitrowowi, że nie skonsultowali z nim swoich poczynań wobec powstania w Grecji. Atak Stalina na Tito nadwerzężył jednolitość obozu komunistycznego³⁸. Stalin rozpoczął „zimną wojnę” w stosunkach wewnętrznych, w styczniu 1948 r. wezwał do siebie ministra spraw wewnętrznych Siergieja Krugłowa i nakazał mu utworzenie nowych więzień i obozów pracy specjalnego przeznaczenia. Wprowadzało to ruch robotniczy w nowy wymiar represji

³³ Ibidem, Protokół z obytego zebrania Koła I PPR przy Więzieniu Mokotów, dn. 24 kwietnia 1948 r., k. 13.

³⁴ Ibidem, Protokół Nr 8 zebrania koła PPR nr 1 w Więzieniu Mokotów, dn. 21 maja 1948 r., k. 15.

³⁵ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 1995, s. 213.

³⁶ AIPN BU, sygn. sygn. 1572/3271, Protokół Nr 12 zebrania koła PPR nr 1 w Więzieniu Mokotów, dn. 9 sierpnia 1948 r., k. 21.

³⁷ A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944-1957*, Pułtusk 2002, s. 209.

³⁸ R. Conquest, *Stalin*, Warszawa 1996, s. 296.

na szeroką skalę zarówno wewnątrz ZSRR, jak i w innych krajach obozu komunistycznego³⁹, które trzeba było wytłumaczyć szeregowym członkom partii. Prawdopodobnie Józef Stalin podejmując ten krok, chciał wyeliminować zwolenników „narodowych dróg” dojścia do komunizmu, a pozostawić tylko tych, którzy optowali za unifikacją z ZSRR i WKP (b). Jednocześnie poddano analizie krytycznej sytuację wewnątrz poszczególnych partii: jugosłowiańskiej, węgierskiej, czechosłowackiej i polskiej. Stąd też w trakcie partyjnej dyskusji poruszono treści politycznego zepchnięcia KPJ do roli drugorzędnej jako czynnika w państwie i aresztowanie członków jugosłowiańskiej partii, którzy krytykowali kierownictwo partii za jej politykę w stosunku do ZSRR⁴⁰.

Co jest ciekawe na spotkanie sierpniowe stawili się wszyscy członkowie koła PPR (23 osoby), co było ewenementem w zebraniach partyjnych na terenie Więzienia Mokotów⁴¹. Kolejnym punktem spotkania była informacja dotycząca składek partyjnych. Sekretarz koła Władysław Ruzik poinformował, że od lipca 1948 r. składki będą płacone od wysokości pensji, czyli średnio miesięcznie wysokość składki wyniosła 25 zł od członka. Zebranie zostało zakończone tradycyjnie odśpiewaniem Międzynarodówki⁴².

Kolejnym nurtującym problemem, poruszonym na zebraniach partyjnych, była sprawa oskarżenia Władysława Gomułki o odchylenie „prawicowo-nacjonalistyczne”. Zastrzeżenia w sprawie Kominformu postawiły Gomułkę w pozycji konfliktowej wobec towarzyszy z najbliższego otoczenia. Sytuację zaognił konflikt między Belgradem a Moskwą. Gomułka w kwietniu i maju 1948 r. podjął się próby mediacji, nie zdając sobie sprawy, że Stalin nie lubił nieproszonych pośredników. Dodatkowo ciosem dla Gomułki był list wystosowany przez ambasadora radzieckiego w Warszawie Wiktora Lebediewa do Mołotowa, który nadał tej sprawie priorytetowy bieg. 15 marca 1948 r. został on skierowany do Wydziału Polityki Zagranicznej (OWP) KC WKP(b), gdzie sformułowano memoriał „O antymarksistowskich ideologicznych stwierdzeniach

³⁹ A. Skrzypek, *op. cit.*, s. 211.

⁴⁰ Krytyce poddano odstąpienie od nauki marksizmu i leninizmu, podkreślano jako wypaczenie ideologiczne, błędny stosunek do zjednoczenia partii chłopskich i niedocenywanie roli Armii Czerwonej w procesie „wyzwalania” Europy Środkowo-Wschodniej.

⁴¹ AIPN BU, sygn. sygn. 1572/3271, Protokół Nr 12 zebrania koła PPR nr 1 w Więzieniu Mokotów, dn. 9 sierpnia 1948 r., k. 21.

⁴² *Ibidem*.

kierownictwa PPR”, który zawierał negatywną ocenę polskiej drogi do socjalizmu, propagowanej przez Władysława Gomułkę⁴³.

Do ataku na sekretarza generalnego KC PPR posłużył argument, który on sam podał zebrany w trakcie plenum KC PPR w czerwcu 1948 r. W swoim wystąpieniu Gomułka wypowiedział się w sprawach przygotowań organizacyjnych do zjednoczenia PPR i PPS, które miało nastąpić we wrześniu 1948 r. Był to ciąg dalszy problematyki podjętej na wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS 3 kwietnia tego roku, kiedy to sekretarz generalny referował sprawę budowy nowego domu – siedziby przyszłej zjednoczonej partii. Problemy organizacyjne nie wywołały żadnych kontrowersji, ale wybuchły one wokół oceny tradycji polskiego ruchu robotniczego i tych jego elementów, które powinna przejąć zjednoczona partia.

Omówienie referatu wymagałoby oddzielnej analizy. Jedno nie ulega wątpliwości, iż stanowił on pewne novum w podejściu do oceny tradycji, zawierał oryginalne myśli samego Gomułki i był próbą wyciągnięcia wniosków z doświadczeń nurtu komunistycznego i socjaldemokratycznego (pepeesowskiego). Gomułka podchodził do tradycji selektywnie, wyraźnie uznał niektóre momenty za szkodliwe i to w odniesieniu zarówno do PPS, jak i Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy czy Komunistycznej Partii Polski. Podniósł sprawę najważniejszą, stosunek tych partii do zagadnienia niepodległości Polski. W oparciu przede wszystkim o publikowane dokumenty programowe tych partii zwrócił uwagę, że Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy jako partia najkonsekwentniej rewolucyjna, popełniła błędy w stosunku do kwestii narodowej i niepodległości Polski. Mocno akcentował luksemburzystowskie oceny głoszone przez tę partię.

Najwięcej dyskusji i niezrozumienia wywołały oceny PPS. Gomułka akcentował generalną słuszość hasła niepodległości Polski, ale wytknął również ograniczenia polegające na wiązaniu niepodległości nie ze współdziałaniem z rewolucyjną klasą robotniczą innych krajów, szczególnie Rosji, lecz na nadziejach z wojną imperialistyczną między zaborcami. Mimo takich czy innych zastrzeżeń mocno akcentował, że walka o niepodległość należy do trwałych tradycji PPS i że powinny one być złożone u podstaw zjednoczonej partii. To stwierdzenie było później szczególnie silnie krytykowane⁴⁴. W. Gomułkę i skupioną wokół niego grupę działaczy, która

⁴³ AAN, sygn. 295/VII, t. 3, k. 28, Protokół nr 6 z posiedzenia sekretariatu KC PPR z dn. 24 marca 1947 r.; A. Schaff, *Moje spotkania z nauką polską*, Warszawa 1997, s. 34.

⁴⁴ B. Brzeziński, *Polowanie na „odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne”*, <http://instytut-brzozowskiego.pl/?p=317>.

liczyła się przede wszystkim z realną sytuacją i polską specyfiką, zaatakowali reprezentanci koncepcji dogmatyczno-sekciarskich z Jakubem Bermanem, Bolesławem Bierutem, Hilarym Mincem i Romanem Zambrowskim na czele. Ostra i bardzo jednostronna krytyka poglądów sekretarza generalnego KC PPR dotyczyła rzekomego ulegania nacjonalizmowi PPS, niedoceniaenia roli KPP w ocenie ruchu rewolucyjnego, sprzeciwiania się przejściu do natchmiastowej przebudowy rolnictwa drogą kolektywizacji. Oskarżano go również o niedostateczne eksponowanie problemów walki klasowej itp. Następnie Gomułka został odsunięty i od 4 czerwca 1948 r. nie brał udziału w posiedzeniach Biura Politycznego, został oddelegowany na przymusowy urlop do Kowar. Wybór miejsca odosobnienia nie został wybrany przypadkowo, teren Kowar był bowiem ściśle strzeżony przez radziecki aparat bezpieczeństwa, ze względu na kopalnię uranu. Polacy tam nie mieli wstępu⁴⁵.

Izolacja Gomułki przypadła na moment obrad Biura Informacyjnego w Bukareszcie, gdzie prym dyskusji nadawali Andriej Zdanow, Georgii Malenkow i Michaił Susłow⁴⁶. W tym czasie z obszernym koreferatem wystąpił „bezpartyjny” prezydent RP Bolesław Bierut, który dokonał miażdżącej krytyki wystąpienia czerwcowego Gomułki. Referat o odchyleniu prawicowym wygłosił bliski współpracownik Gomułki z czasów okupacji niemieckiej Marian Spychalski⁴⁷. 31 sierpnia, na kolejnym posiedzeniu KC PPR Bolesław Bierut wygłosił referat: „O odchyleniu prawicowym i nacjonalistycznym w kierownictwie partii, o sposobach jego przewyżczenia”⁴⁸.

Rozgrywki partyjne w kierownictwie PPR i tzw. plenum sierpniowe były tematem ogłoszonego przez oddelegowaną z Departamentu VI (Więziennictwo) MBP Malinowską referatu o sytuacji w ruchu robotniczym. Po wysłuchaniu referatu od członków koła padły pytania do prelegenta na temat wahań „tow. Wiesława”. Wyjaśniono, że Władysław Gomułka źle ustosunkował się do Biura Informacyjnego (Kominformu). Kolejny błąd, który został podniesiony do rangi decydującej o jego odsunięciu, to dążenie do połączenia PPR z PPS z uwzględnieniem całego dorobku historycznego socjalistów. Do innych błędów Gomułki, podkreślanych na zebraniu partyjnym, zaliczono wybór polskiego sposobu rozwią-

⁴⁵ List Gomułki do KC PPR z 4 lipca 1948 r., dok. 8, [w:] *Posiedzenie Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej 31 sierpnia-3 września 1948 r. Stenogram*, oprac. A. Kochański, Pułtusk 1998, s. 379.

⁴⁶ A. Skrzypek, *op.cit.*, s. 221.

⁴⁷ A. Paczkowski, *op. cit.*, s. 220.

⁴⁸ W ten sposób Gomułka został politycznie oskarżony, zaś Bierut objął oficjalnie funkcję szefa PPR.

zania kwestii chłopskiej (gospodarka indywidualna) i niewłaściwą ocenę odchylenia w KPJ⁴⁹.

W listopadzie 1948 r. odbyły się zebrania aktywu PPR przy Więzieniu Mokotów w celu wyboru egzekutyw kół. W skład egzekutywy koła nr 1 weszli: Ruzik Władysław, Ruzik Maria, Chmielewski Leonard; koła nr 2: Mucha Józef, Pęksa Krystyna, Piórek Stefan; koła nr 3: Pacura Stanisław, Rajmunt Michał, Olszówka Ireneusz; koła nr 4: Ciacia Bogusław, Erde Fryderyka, Chojnowski Edward⁵⁰.

Wraz ze zbliżającym się terminem zjednoczenia partii i kolejną rocznicą wybuchu „rewolucji październikowej”, zebrania, które odbywały się w październiku i listopadzie były w większości poświęcone tym wydarzeniom. Wśród członków kół codziennie organizowano tzw. prasówkę. Bołączką, na którą skarżyły się w sprawozdaniach osoby odpowiedzialne za czytanie prasy codziennej był fakt, że funkcjonariusze często się spóźniali. Jeżeli już uczestniczyli w czytaniu, to zachowywali się niepoważnie, ignorowali uwagi prowadzącego. Stąd też po uwagach Krystyny Pęksy, Grabicki odpowiedzialny za czytanie prasy, ustalił, że czytanie gazet przed pracą będzie się rozpoczynało o godz. 7.40 rano. Frekwencji i dyscypliny w trakcie czytania mieli pilnować sekretarze kół i oficerowie inspekcyjni⁵¹.

Realizując wytyczne czerwowego Plenum KC PPR jesienią 1948 r. zaczęto przeprowadzać „czystki” w szeregach partyjnych przy milczącej aprobacie społeczeństwa. Nasilenie czyszczenia szeregów partii nastąpiło w listopadzie⁵². Zgodnie z wytycznymi Plenum „czystki” odbywały się również w tzw. dołach partyjnych. Egzekutywy partyjne otrzymały zadanie sprawdzenia kół pod względem składu osobowego. Wnioski o wykluczenie z szeregów partii miały być wszechstronnie rozpatrywane. W pierwszej kolejności miały być usuwane osoby, które były wrogo nastawione do władzy komunistycznej. Zalecano, aby przy podjęciu uchwały w sprawie usunięcia członka z partii porozumieć się z Komitetem Partyjnym

⁴⁹ AIPN BU, sygn. sygn. 1572/3271, Protokół Nr 16 zebrania koła PPR Nr 1 w Więzieniu Mokotów, dn. 6 października 1948 r., k. 27.

⁵⁰ Ibidem, Protokół z zebrania aktywu PPR przy Więzieniu Warszawa nr 1, dn. 6 listopada 1948 r., k. 35.

⁵¹ Ibidem, Protokół z zebrania aktywu PPR przy Więzieniu Mokotów odbytego dn. 18 października 1948 r., k. 33.

⁵² Z szeregów PPS usunięto ok. 82 tys. członków (13%), z PPR ok. 30 tys. (ok. 3%). Z partii socjalistycznej eliminowano wielu działaczy nawet wyższego szczebla, natomiast w szeregach PPR komuniści ograniczyli się do usunięcia „elementów klasowo obcych”, choć niektóre zebrania PPR nabierały charakteru brutalnych rozpraw z „nosicielami odchylenia” i przebiegały w napiętej atmosferze wzajemnej podejrzliwości, cyt. za: A. Paczkowski, *Pół wieków dziejów Polski...*, s. 222.

Departamentu Więziennictwa i Komitetem Dzielnicowym PPR⁵³. Na comiesięcznych zebraniach sprawozdawczych, podsumowujących działalność partyjną kół była poruszana kwestia dyscypliny wśród pracowników więzienia. Z raportów wynika, że ok. 15% członków partii zatrudnionych w zakładzie karnym Warszawa Mokotów otrzymało kary od upomnienia aż do wyrzucenia z szeregów partii łącznie⁵⁴. Do wyróżniających się pracowników, którzy angażowali się w działalność polityczno-wychowawczą należeli: Edward Chojnowski, Aleksander Drej⁵⁵, Krystyna Pęksa, Leonard Chmielewski, Kazimierz Zemła, Stefan Piorek, Stefan Stankiewicz, Tadeusz Żuchowski, Stefan Daniszewski, Jadwiga Błaszczyk, Jan Domański, Władysław Franiewski, Maria Ruzik, Stanisław Pacura, Józef Mucha, Adam Mazur i Władysław Michałowski⁵⁶.

Bolączką przewodniczących Egzekutywy była duża grupa pracowników, którzy nie osiągnęli w szkoleniu polityczno-wychowawczym zadowalających wyników i to mimo organizowania pomocy ze strony członków partii prowadzących dodatkowe kursy kształcące w zakresie ideologicznym. Jednym z czynników, który był często wymieniany, to bardzo słaby poziom wykształcenia personelu zakładu karnego. Pracownicy w większości mieli wykształcenie niepełne podstawowe (4-5 klas), niektórych przyjęto do pracy jako osoby niedorozwinięte umysłowo. Ponadto problemem było nadmierne nadużywanie alkoholu przez pracowników więzienia, wskutek czego dochodziło do awantur z użyciem broni. Przewodniczący Egzekutywy poddawali krytyce, z możliwością wykluczenia z szeregów partii, tych pracowników, którzy okazywali ludzkie odruchy wobec więźniów. Jako przykład można podać postępowanie Saczuka, który wydał oddziałowym rozkaz oddania paczek więźniom, oraz zezwalał na głośne odmawianie modlitwy w celach. Na zebraniu Egzekutywy postawiono wniosek o usunięcie Saczuka z szeregów partii⁵⁷.

Protokoły i sprawozdania ukazują obraz partii, w której „doły partyjne” realizowały politykę centralnego ośrodka decyzyjnego, czyli KC PPR. Skupiano się na wytycznych, które płynęły z centrum, zaś przed zjednoczeniem PPR i PPS dominowały sprawy

⁵³ AIPN BU, sygn. 1572/3721, Protokół z zebrania aktywu PPR przy Więzieniu Mokotów, dn. 22 października 1948 r., k. 43.

⁵⁴ Obliczenia Autora na podstawie analizy protokołów i sprawozdań Kół PPR przy Więzieniu Warszawa-Mokotów zdeponowanych w IPN w Warszawie.

⁵⁵ Jeden z funkcjonariuszy więzienia mokotowskiego, odpowiedzialny za zamordowanie wielu członków zbrojnego podziemia antykomunistycznego, [w:] *Śladami zbrodni. Przewodnik po miejscach represji...*, s. 261.

⁵⁶ AIPN BU, sygn. 1572/3721, Sprawozdanie z działalności Kół przy Więzieniu Warszawa 1 za miesiąc listopad 1948 r., k. 88.

⁵⁷ Ibidem.

ideologiczne nad zawodowymi czy socjalnymi, np. w listopadzie 1948 r. w ogóle nie były poruszane na zebraniu partyjnym sprawy bytowe pracowników. Analiza protokołów i sprawozdań zebrań kół partyjnych więzienia mokotowskiego, pozwala postawić tezę, że gros poruszanych tematów dotyczyło problematyki polityczno-wychowawczej. Na zebraniach podejmowano sprawy ideologiczno-partyjne oraz dotyczące obchodów święta 1 maja, czy kolejnej rocznicy wybuchu „rewolucji październikowej”. Ponadto tematem zebrań była sytuacja panująca w łonie PPR oraz w ruchu robotniczym na arenie międzynarodowej. Starano się tłumaczyć członkom kół PPR więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie stosunek komunistów radzieckich do wyboru „innej drogi” przez komunistów jugosłowiańskich. Poruszano również sytuację polityczną komunistów we Francji i Włoszech.

W drugiej połowie 1948 r. częstym tematem zebrań i dyskusji członków PPR była sprawa oskarżenia Władysława Gomułki o „odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne” oraz usunięcia go z funkcji sekretarza generalnego PPR. Sporadycznie podejmowano na zebraniach temat związany z niepłaceniem składek członkowskich i niską frekwencją na zebraniach partyjnych, np. koło nr 1 liczyło 75 osób, zaś frekwencja na zebraniach wynosiła ok. 40%. W szeregach partii odnotowywano sporą rotację członków, którzy ją za różne przewinienia. Najczęściej były to: pijaństwo i awantury, opuszczanie zebrań partyjnych, przywłaszczanie pieniędzy wpływających na konto więźniów, zajmowanie się spekulacją węgla, kradzież żarówek i innych deficytowych przedmiotów. Innym mankamentem kół PPR, podkreślanym przez samych sekretarzy organizacji partyjnej więzienia mokotowskiego, był niski poziom umiejętności czytania i pisania. Przekładało się to na brak zrozumienia treści przekazywanych przez prelegentów w referatach ideologicznych. Nierzadko szeregi partyjne zasilali analfabeci.

Summary

The functioning of PPR wheels at Prison Mokotów in Warsaw (1946–1948)

Prison Warsaw–Mokotów located at Rakowiecka 37 enrolled shameful in the history of Polish years 1944-1956. During this period in Mokotowskie prison functioned 4 wheel PPR, which focused around 75 members (of which came at the meeting of 30 States – 40 %). At the end of 1948, just before the unification of the party in all circles operating in jail Mokotów was centered 126 members. The analysis of the protocols of meetings that a common theme that was raised, the discipline of work. The prison officers will join the competition after the elimination of sleeping at the time of service at the police station, being late to work, coming to work intoxicated, excessive consumption of paper, water and electricity. Secretaries encouraged to be active members of the PPR that through training, employees MBP can obtain knowledge of the political situation that prevails in Europe and Poland, and that will be more "immune to all the promptings of the enemies of democracy." Hence, calling for the submission of the people who are more politically pounded to take care of those employees who have problems with reading and writing to teach them to understand the problems of communist ideological thinking. In the spring of 1948, the party meetings proceeded in accordance with a planned party line, which is nice to prepare members of the party to the unification movement PPR and PPS. Another nagging problem that was raised at party meetings, the presentation of the August Plenum of the Central Committee of the PPR, which were discussed issues Władysław Gomułka accusations of right-wing deviation.

*

Wiesław Charczuk (ur. 1966) – historyk, doktor nauk humanistycznych, pracuje w Zespole Szkół w Krzesku-Królowa Niwa, naukowo związany z Instytutem Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Zajmuje się dziejami Obozu Narodowego na Podlasiu Południowym w latach 1939–1947, dziejami polskiego aparatu bezpieczeństwa, dziejami Ochotniczej Straży Pożarnej i zwalczaniem podziemia niepodległościowego w latach 1944–1956. Autor monografii: *Formacje zbrojne Obozu Narodowego na Południowym Podlasiu w latach 1939–1947* (2003), *Dzieje Ochotniczej Straży Pożarnej w Zbuczynie (1916–2006)* (2010), *Walka polityczna na Południowym Podlasiu i Wschodnim Mazowszu w latach 1944–1956* (2012).